

ҚАШҚАДАРЁ БАҲЩИЧИЛИК ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИ

Қашқадарё вилояти Кукдала туман 6-мактаб

Муסיка фани уқитвчиси

Талант Мансуров Тошқувватович

Аннотация

Мақолада Қашқадарё вилоятидаги баҳшичилик санъати ва халқ оғзаки ижодининг ўрни, ўзига хос хусусиятлари, тарихи ва ҳозирги ҳолати таҳлил этилади. Қашқадарё баҳши мактабининг речитатив-декламацион услуби, «буғиқ овоз» ва домбра жўрлигидаги қисқа нагмаларга асосланган ижро усули бошқа мактаблардан фарқ қилиши кўрсатиб ўтилади. Абдулла Нурали ўғли, Ислон Назар ўғли, Қодир баҳши Раҳимов ва унинг шогирдлари каби намояндалар фаолияти мисол қилиб келтирилади. Мақола баҳшичиликнинг миллий маънавий меросни сақлаш ва ривожлантиришдаги аҳамиятини асослайди.

Калит сўзлар: баҳшичилик, Қашқадарё баҳши мактаби, халқ оғзаки ижоди, дастан, терма, буғиқ овоз, домбра, устоз-шогирд анъанаси.

Кириш

Халқ оғзаки ижоди ҳар қандай миллатнинг маънавий бойлиги, тарихи ва дунёқарашининг кўзгусидир. Ўзбекистонда, хусусан, Қашқадарё вилоятида баҳшичилик санъати халқ оғзаки ижодининг энг ёрқин ва муҳим шаклларида бири ҳисобланади. Баҳшилар — дostonчилар, шоирлар, созандалар ва актёрларнинг бирлашмаси бўлиб, улар асрлар давомида қаҳрамонлик, тарихий ва романтик дostonларни авлоддан-авлодга ўтказиб келмоқда.

Қашқадарё баҳшичилиги ЮНЕСКОнинг номоддий маданий мероси рўйхатига киритилган баҳшичилик санъатининг ажралмас қисмидир. Бу мактаб ўз репертуари, ижро услуби ва маҳаллий анъаналари билан бошқа худудлардан ажралиб туради.

Қашқадарё баҳши мактабининг шаклланиши ва ўзига хос хусусиятлари

Қашқадарё баҳши мактабининг марказлари Шаҳрисабз, Китоб, Қамаш, Чирокчи, Гузар ва Деҳқонобод туманлари ҳисобланади. Бу мактабга хос асосий белгилар:

- **Речитатив-декламацион ижро услуби** — «буғиқ овоз» (горловое пение) ёрдамида дostonларнинг ҳиссий ва драматик қисмларини таъкидлаш.
- **Қиска нагма (терма)лардан фойдаланиш** — домбра жўрлигида ижро этилади.
- **Импровизация** — баҳши ўз репертуарини тингловчиларга мослаштириб, янги шеърлар ва ҳикоялар қўшиш қобилияти.

Қашқадарё мактаби Самарқанд, Сурхондарё, Хоразм ва Қорақалпоқистон мактабларидан фарқли ўлароқ, кўпроқ речитатив ва гортан (буғиқ) овозга таянади, бу эса дostonнинг қаҳрамонлик руҳини кучайтиради.

Кўзга кўринган намояндalar

- **Абдулла Нурали ўғли (1874–1957)** — Қашқадарё баҳшичилигининг йирик вакили. «Кунларим» термаси ва автобиографик дostonлари билан машҳур.
- **Ислom Назар ўғли** — «Бахтиёр авлодлар» каби асарлар муаллифи.

- **Қодир баҳши Раҳимов** ва унинг ўғиллари — Абдуқаҳҳор, Абдумумин ва Баҳром Раҳимовлар. Улар анъанани давом эттириб, 70 дан ортиқ дostonни ёд билган.
- **Шомурод Тоғаев** — халқ баҳшиси, «Ўзбекистон халқ баҳшиси» унвони соҳиби.

Бу санъаткорлар устоз-шогирд тизими орқали билим ва малакани ўтказганлар.

Халқ оғзаки ижодидаги ўрни

Қашқадарё баҳшилари репертуарига қуйидагилар киради:

- Қаҳрамонлик дostonлари («Алпомиш», «Гўрўғли»).
- Таърихий ва романтик дostonлар.
- Терма ва қўшиқлар (йўл-терма, маънавий-ахлоқий терма).

Баҳшилар тўй-маърака, байрамлар, сайилларда иштирок этиб, халқнинг маънавий-ахлоқий тарбиясига ҳисса қўшади. Дostonларда ватанпарварлик, инсонпарварлик, дўстлик ва садоқат ғоялари устувордир.

Ҳозирги даврда сақлаш ва ривожлантириш

Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати баҳшичиликни қўллаб-қувватлаш бўйича бир қатор қарорлар қабул қилган (2018 йилги Қарор ва бошқалар).

Қашқадарёда:

- Мусика ва санъат мактабларида баҳши синфлари ташкил этилган.
- Халқаро ва республика баҳши фестивали ўтказилади.
- Ёшларни ўқитиш ва устоз-шогирд анъанасини қайта тиклаш ишлари олиб борилмоқда.

Бироқ, замонавийлаштириш (аудио-видео технологиялар, интернет) ва анъанани сақлаш ўртасида мувофиқликни таъминлаш долзарб масала бўлиб қолмоқда.

Қашқадарё баҳшичилигидан баҳши шеърлари (термалар) намуналари

Қашқадарё баҳшичилигида **терма** жанри жуда ривожланган. Терма — қисқа, ҳиссий, маънавий-ахлоқий ёки автобиографик шеър бўлиб, одатда домбра жўрлигида речитатив услубда (буғиқ овозда) ижро этилади. У дoston ижросидан олдин тингловчиларни ром қилиш учун айтилади.

1. «Кунларим» термасидан парча

(Абдулла Нурали ўғли — Қашқадарё баҳшичилигининг йирик намояндаси, 1874–1957)

Кунларим, кунларим, ўтган кунларим,

Оғир ғам-қайғулар билан тўлган кунларим.

Ёшлигимда қарз-эътибор, қийинчилик,

Отam ўлгач, бутун дунё қийин кунларим...

(Бу терма автобиографик бўлиб, баҳшининг ўтган ҳаёти, қийинчиликлари, уйланиши ва отасининг ўлими ҳақида ҳикоя қилади. Қашқадарё ва Самарқанд мактабларида кенг тарқалган.)

2. «Нима айтай?» термасидан

(Қашқадарё баҳшиларининг классик бошланғич термаларидан бири)

Нима айтай, дўстлар, нима куйлайин?

Дилдаги армонларни сизга сўйлайин.

Дўмбирамни кўлимга олсам,

Қалбимдаги дардларни овоз қилайин...

3. Қодир баҳши Раҳимов термаларидан намуна

(Қашқадарёнинг энг машҳур баҳшиларидан, Деҳқонобод тумани)

Эй, мухлислар, йиғилганлар,

Қалбингизга нур сочайин.

Аллоҳ берган умр йўлида, Ҳақиқатни сўзлайин...

Ўтган кунлар ўтди кетди, Қолди фақат яхши ном. Ёмонликдан узоқ бўлинг,
Дўстлар билан бўлинг ҳамдам.

4. Маънавий-ахлоқий терма (Қашқадарё услубида)

Инсон боласи, ўйла бир оз, Умринг ўтар сувдай тез. Яхшилик қил, ёмонликдан
қайт, Қолсин номинг авлодларга мерос.

Дўстингни синама қийин кунда, Душманингни яхшилик билан энг. Қалбингни
пок тут, тилингни тий, Шундагина топарсан саодат.

5. «Дўмбирам» термасидан парча

(Кўплаб Қашқадарё баҳшилари ижро этади)

Дўмбирам, дўмбирам, сенга салом, Қўлимда торларингни чертайин.
Қалбимдаги сирларни сенга айтай, Тингловчилар қалбига етказайин...

Хусусиятлари:

- Қашқадарё термалари кўпроқ **буғиқ овоз** ва речитатив услубида ижро этилади.

- Мавзулари: ҳаёт фалсафаси, ўтмишни эслаш, маънавий тарбия, ватан, дўстлик, Аллоҳга шукр.
- Кўпинча достон (Алпомиш, Гўрўғли) ижросидан олдин 3–5 та терма айтилади.

Хулоса

Қашқадарё баҳшичилиги халқ оғзаки ижодининг ёрқин намунаси бўлиб, миллий ўзликни, тарихий хотирани ва маънавий қадриятларни сақлаб қолади. Бу санъатнинг келажаги ёшларни ўқитиш, илмий тадқиқотларни кучайтириш ва замонавий шаклларда тарғиб қилишга боғлиқ. Баҳшичиликнинг ривожини — бутун ўзбек маданиятининг бойишидир.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон номоддий маданий мероси портали (ich.uz).
2. Матякубов Ш.Б. Искусство бахши в Узбекистане. — CyberLeninka.
3. ЮНЕСКО материаллари: Bakhshi Art.
4. Қашқадарё вилояти фольклори бўйича илмий тадқиқотлар.